

УДК 78. 03

ББК 85. 313

Наталія Толошніак

ДІЯЛЬНІСТЬ ВИЩОГО МУЗИЧНОГО ІНСТИТУТУ ІМ. МИКОЛИ ЛИСЕНКА В КОЛОМИЇ

Стаття розглядає діяльність філії Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка в Коломиї, особливості формування базової музичної освіти.

Ключові слова: музична освіта, навчання, концертна діяльність.

Процес становлення національної музичної освіти в Галичині у перші десятиліття ХХ століття тісно пов'язаний з діяльністю Вищого музичного інституту ім. М.Лисенка. Ще 1902 року в газеті “Діло” С.Людкевич писав про потребу заснування у великих містах міцних музично-культурних вогнищ, оскільки було багато аматорів-дилетантів, а фахово підготовлених музикантів мало [1].

Вищий музичний інститут заснований у Львові 1903 року з ініціативи членів товариства “Львівський Боян” і “Сокіл” під егідою “Союзу співацьких і музичних товариств”. За роки своєї діяльності він виріс, як зазначав С.Людкевич, “в найповажнішу музичну установу вже не локального, а краєвого характеру, яка претендує на музичну консерваторію та конкурс успішно з найповажнішими музичними консерваторіями в Галичині й державі” [2, с.299]. Більше ніж сторічна історія діяльності музичного інституту (з 1939 р. – Львівська державна консерваторія, а з 2000 р. – Музична академія ім. М.Лисенка) довела життєдайність цієї установи, яка в нових історичних реаліях утвердила свою доцільність і значущість у підготовці професійних музичних кадрів в Україні.

Вищий музичний інститут ім. М.Лисенка (далі – ВМІ), крім централі у вигляді повної консерваторії, мав у багатьох містах Галичини філії або окремі класи. Їх діяльність поки що мало досліджена і ще чекає на достойну оцінку науковцями. Тож метою даної розвідки є показ різнобічної діяльності однієї з таких філій, а саме – філії у Коломиї.

Одним з ініціаторів відкриття філій у містах Галичини був С.Людкевич. “Незважаючи на важкі, невідрадні матеріальні і моральні умови нашого життя, які стоять на дорозі розвитку і плекання кошовної музичної культури..., наша суспільність у Львові і краю повинна зрозуміти, що музика для музикально одареної нації повинна і мусить бути не “люксом”, а хлібом насущним, елементом konieczним для культурного розвитку, і всіма силами піддержати змагання музичного товариства в кожному напрямі. Зокрема, повинні зрозуміти це усі наші більші міста в Галичині та заснувати філії Музичного інституту у себе” [3].

Починаючи з 1912 року, директор інституту В.Барвінський та його інспектор С.Людкевич, опираючись на параграф 17 Статуту Музичного товариства ім.М.Лисенка (про творення філій), організовують філії у Стрию (1913), Станіславові (1921), Дрогобичі (1923), Перемишлі (1924), Борнєславі (1924), Тернополі (1928), Самборі (1928), Коломиї (1929), Яворові (1930), Золочеві (1931), Рогатині (1938). Окремі класи від Музичного інституту були у Городку, Чорткові, Раві-Руській, Холорові [2]. Окрім того, з 1931 р. у Львові починає свою діяльність філія для робітничих передмість Кленарова, Замарстинова, Жовківського і Знесіння.

На початку своєї діяльності більшість філій були незалежними від центрального Музичного інституту у Львові. Організовувалися вони відповідно до локальних умов і складу музичних викладацьких сил. У 1924 та 1925 роках, з ініціативи самих же філій, було проведено їх централізацію, уніфіковано навчальні програми і плани та віддано під контроль централі. Для цього створили інспекторат при Музичному товаристві ім. М.Лисенка у Львові, а Станіслав Людкевич та Василь Барвінський були призначені інспекторами. Окрім цього, було сформовано спеціальний “Правильник”, яким визначалися відносини філіальних відділів шкіль та інспекторату. Незважаючи на те, що централізація існувала на практиці і пройшла апробацію Міністерства віросповідань та освіти, вона формально не була зафіксована у Статуті, а оформлена лише у низці недрукованих тимчасових правильників [2].

Лише в середині 30-х рр. розпочалася акція в Товаристві та Музичному інституті за проведення змін і доповнень до застарілого Статуту. Проте на загальних зборах не було досягнуто потрібної більшості голосів і тому зміни так і не прийняли.

Рівень регіональних відділень ВМІ був помітно нижчий ніж у базовій установі. Найголовніша причина полягала у відсутності достатньої кількості відповідних кадрів. Але поступово ці проблеми вирішувалися, оскільки збільшувалася кількість викладачів, що здобули освіту як за кордоном (Відень, Прага, Варшава), так і у львівських вищих музичних навчальних закладах. Однак ситуація ускладнювалася через брак потрібних фондів, необхідних для фінансування інститутів, щоби забезпечити високий професійний рівень навчання, точне виконання консерваторської програми на всіх відділах, а також полегшення вступу до інституту незаможних, але талановитих учнів. Деякі філії не мали власних приміщень, бібліотек, інструментів. Такі реалії змушували керівництво піднімати оплату за освіту. Тому про залучення великої кількості людей не могло бути мови.

Філія Вищого музичного інституту ім. М.Лисенка в Коломиї була заснована у 1929 році з ініціативи Романа Рубінгера, який став довголітнім директором філії і викладачем скрипки, а також Романа Ставничого. Р.Ру-

Бінгер закінчив Вищий музичний інститут у Львові після Першої світової війни і в 1921 році повернувся до рідного міста. Р.Ставничий, юрист за освітою, навчався у Львівському університеті, один із керівників і провідних диригентів хорового товариства “Коломийський Боян”.

Починалася праця Музичного інституту в Коломні у двох кімнатах тодішнього Народного дому (нині – це приміщення Музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Йосафата Кобринського) та у класах гімназії “Рідна школа”. Педагогів спочатку було небагато: крім директора – вчителя гри на скрипці, скрипку викладали Р.Ставничий та П.Баран; фортепіано деякий час викладали Ірина Сатурська (одружена Пилипович) та Анастасія Гіссовська, яка активно працювала також викладачем ритмічної гімнастики; клас віолончелі вів Яків Козарчук; теоретичні предмети викладали управитель – Р.Рубінгер, А.Гіссовська (сольфеджіо), Яків Козарчук (гармонію). У 1930 році викладацький актив поповнюється новим викладачем із фортепіано – Галиною Лагодінською, яка приїхала з Дрогобича.

Програма Вищого музичного інституту охоплювала всі музичні предмети, необхідні для теоретичних і практичних занять, здобуття значних знань і навиків. Тож учні могли отримувати всебічну музичну освіту. Особливо обдаровані та працьовиті обирали шлях професійних музикантів, аматори ж поширювали свій музичний світогляд, що зазначалося в Статуті [4].

Вступні іспити відбувалися з 10 до 15 вересня, а шкільний рік починався з 16 вересня і тривав до 8 липня.

Прийом в інститут здійснювався за умов фізичного здоров'я, музичної обдарованості, шкільної освіти та інтелектуального розвитку. При цьому існував віковий ценз прийому на певні спеціальності: фортепіано і скрипка – починаючи з 10 років; віолончель – після 12 років; оркестрові інструменти – з 14 років; спів – з 16 років. Навчатися сольного співу могли тільки учні з хорошим музичним слухом, сильним голосом, відповідною тілобудовою. Композицію могли вивчати лише ті, хто здав вступні іспити з теорії музики та гри на фортепіано.

Предмети, які вивчалися в інституті, поділялися на: головні предмети – теорія, композиція (що поєднувала в собі науку гармонію і контрапункт), сольний та хоровий спів, фортепіано й оркестрові інструменти, тобто предмети зі спеціальності; побічні предмети – музична теорія, гармонія, додатковий інструмент – фортепіано та історія музики (західноєвропейська, східноєвропейська до новітніх часів, орієнтальна, грецька та церковна музика) і “надобов'язкові”, куди входили всі сценічні дисципліни – декламація, міміка, сценічна поведінка, танець, основи італійської мови.

Теоретичні предмети були обов'язковими для всіх вихованців закладу. На нижчому й середньому курсах було обов'язковим вивчення теорії та

гармонії, а на вищих курсах – історії й естетики музики, оскільки головною ознакою професіоналізму вважалася ґрунтовна теоретична база.

На початку діяльності філії ВМІ ім. Лисенка в Коломні діяли фортепіанний, струнний і вокальний відділи. У перший навчальний рік було прийнято дев'ять елсвів у фортепіанний клас нижчого рівня. Успіхи у навчанні в цьому класі поки що були досить скромними. Натомість у класі скрипки навчалося 24 елсвів I–IV року, які відрізнялися доброю музичною підготовкою [5].

Навчання гри на фортепіано було основою кожної музичної школи. Тому у філії Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка з уведенням у дію реформи Статуту (1910–1911) створили три ступені (по 3 роки навчання) з певним поділом на вищий, середній і нижчий курси, що разом становило 9 років. Пріоритетними цінностями у підготовці майбутніх музикантів були професіоналізм та виконавська майстерність, що базувалися на вивченні піаністичної літератури різних стилів, а також на впровадженні нових поглядів у педагогіці й виконавстві. З інших спеціальностей термін навчання був коротшим. Так, у перші роки діяльності ВМІ термін навчання гри на скрипці тривав 7 років, а після змін у навчальних планах він збільшився до 8 років.

Сольний спів вивчався протягом п'яти років. Навчання сольного співу було найскладнішим з огляду на те, що результат великою мірою залежав від уміння професора, його методики, виконавської школи, а також від потенційних можливостей голосових даних учнів. На той час в українській вокальній та хоровій педагогіці ще не було створено належних теоретичних основ навчання співу.

Важливе місце в навчальних планах займав хоровий спів, який визначався програмою як головний предмет, що був тісно пов'язаний з теоретичними дисциплінами. Викладався він окремо для жінок та чоловіків і готував диригентів хорів.

Навчання хорового співу тривало протягом трьох років. Учні опановували елементарну теорію музики, основи вокалу, здобували знання про голос, його тембр, висоту, силу, звук. Практикували спів дуетами, терцетами, квартетами; засвоювали навички керівництва хором.

Навчання гри на віолончелі тривало шість років.

Матеріальні можливості філії не дозволяли у повному обсязі виконувати окреслену програму: бракувало інструментів, потної літератури, педагогів відповідної кваліфікації. Тому найбільшою популярністю користувалося навчання гри на фортепіано (яке опановувати зобов'язувалися також учні інших спеціальностей на III і IV році науки).

Впродовж усього курсу навчання проводилися різні форми контролю та звітності. Це були інспекції класів та піврічні й річні іспити, що проводилися у лютому і травні (червні) кожного навчального року. Такі іспити прово-

дилися перед комісією, яка складалася з учителя, директора і двох делегатів Управи. На ці екзамени приїздили до Коломийської філії інспектори інституту С.Людкевич, В.Барвінський, деколи Н.Нижанківський [6, с.374].

Іспит зрілості проводили наприкінці навчання і видавали Свідоцтво про успішність. Учні з “першостепенним” Свідоцтвом зрілості допускалися до виступів, отримували похвальну грамоту, мідну чи срібну медаль.

У музичному закладі регулярно проводилися “пописи” – концерти за участю кращих учнів для громадськості міста і краю. Такі пописи відбувалися в залі Народного Дому і, зазвичай, збирали багато публіки. Показовим, на думку одного з прихильників музичного мистецтва, став попис, що відбувся 28 лютого 1931 р. Цей прилюдний іспит зібрав численну публіку – поважне громадянство і молодь. Програма концерту відзначалася різноманітністю: були представлені інструментальна й вокальна музика Р.Шумана, Ф.Шуберта, Л.Бетовена, Ф.Мендельсона, П.Роде, Ш.Беріо, а також твори українських композиторів Я.Лопатинського, Д.Січинського, Я.Ярославенко та ін. Як зазначає дописувач, “увесь попис учнів філії перейшов добре й залишив миле враження”, однак він також слушно зауважує, що “в нинішні часи, коли музична освіта для українців не є люксом, а навпаки – може бути джерелом існування, фахом – треба побажати, щоб якнайбільше нашої молоді ходило до своїх музичних шкіл” [7]. На цьому концерті особливо відзначилися виконавці-скрипалі Л. Сатурська, І.Каратницька, В.Баран, В.Ціsik, піаністи М.Сатурська, Н.Поповичівна, О.Нагірна та вокалістка Т.Фединська.

Починаючи з 1925/26 навчального року, Вищий музичний інститут організував у Львові та більших містах краю спільні пописи учнів філій. Учні Коломийської філії вперше взяли участь у такому пописі 19 травня 1930 р. На цьому концерті виступили два скрипалі – Володимир Ціsik (кл. проф. Рубінгера) та тринадцятилітній Вільгельм Баран (учень проф. Барана). “В обох, – як відмічає рецензент, – єлідна велика повага і пошана, з якою вони ставляться до свого діла як поглядом техніки, так і виконання” [8]. У пописі наступного року відзначилися піаністка С.Гісовська та скрипалі Люба Сатурська і Володимир Ціsik [9]. Кожний попис відкривав нові імена талановитих учнів. Так, на спільному концерті слєвів 1932 р. “доволі гарну музичну заокруглену лінію виявила М.Витвицька з Коломиї у Ноктюрні Шопена g-moll..., а добра наука і технічна презиція єліна була у ... Л.Сатурської з Коломиї” [10]; 1933 рік відзначений успішним виступом Богдана Задорожного з концертом М.Бруха [11], а 1934, окрім уже відомої М.Витвицької, представив вдалий виступ Шехтера, скрипаля вищих класів [12]. Особливо слід відмітити успіхи учнів Коломийської філії у збірних пописах ВМІ ім. М.Лисенка, що відбулися 22–23 травня 1937 р. На цьому концерті “гарно запрезентувалися так рівнем програми, як і її виконанням двоє слєвів фортепіано середніх років

Любомир Ковалів і Люба Коссаківна і сели в скрипки Богдан Запотонович (гарно заокруглений тон фразування романси Бетговена). ... та одна адептanka (уперше на пописах філії) солістіву, О.Николішинівна з гарним мецесопрановим матеріалом і доброю дицією” [13]. Як зазначас у відгуку на цей попис директор інституту Василь Барвінський, “продукції учнів із філії... ствердили не тільки велику, совісну працю, на загальну дуже доброго педагогічного проводу у наших філіях, але виявили і дуже гарні відношення і запал до музичної студії нашої молоді, що переконуючим способом ... проявила ... і дуже часто визначні музичні спосібності” [14].

Регулярне проведення пописів за участю кращих учнів сприяло вихованню сценічної витримки, самоконтролю, фахових навиків, активності, що було однією із складових частин методики виховання музиканта-професіонала.

Формуванню професійних навичок допомагало залучення учнів Музичного інституту до гри в оркестрах. Зокрема, правління навчального закладу робило спроби створити власний симфонічний оркестр, у який активно залучалися вихованці струнного та духового класів. Оркестр у музичному закладі спочатку збирався тільки у разі потреби, перед виступами на концертах. А починаючи з 1935–1936 рр. проф. Р.Рубінтер організував невеликий симфонічний оркестр, у якому, крім учнів інституту, грали коломняни: д-р Роман Стовницький на віолончелі, його син Андрій на контрабасі, проф. Баран на скрипці, проф. Іван Зубень відомий письменник на гобой, а в разі необхідності запрошувалися музиканти духового оркестру руханково-спортивного Товариства “Сокіл”. У репертуарі оркестру були відомі твори західноєвропейських і вітчизняних композиторів: “Незакінчена симфонія” Ф.Шуберта, “Арлезіанка” Ж.Бізе, симфонія М.Вербницького в редакції С.Людкевича тощо [15].

У 20-х роках у музичному житті Галичини з’являється новий вид концертної діяльності – тематичні концерти. Філія Музичного інституту ім. М.Лисенка в Коломиї організовувала проведення концертів, на яких проголошувалися реферати на музичні теми для широкого кола слухачів. Такіх рефератів було багато, але найкраще враження склав, на думку Г.Лагодніської, “реферат професора Романа Шинайю про підсовєтську українську музику. Його розложено на два вечори, ілюструвала його фортеп’яном Ірина Николішин” [6, с.378].

Одним із кращих мистецьких вечорів, на думку не тільки слухачів, а й відповідальної критики, був концерт із творів Е.Гріга, який відбувся 16 грудня 1935 р. Його провели силами філії Вищого музичного інституту і чоловічим хором товариства “Коломийський Боян”. Програма концерту була складна й насичена. Виконувалися: перша сюїта “Пер Гюгт” у виконанні оркестру Музичного інституту під орудою Р.Рубінтера (за участю 31 особи), хоровий твір “Олаф Тригвазой” (мішаний хор із 65 осіб), яким диригував д-р Роман Стовницький, солістами виступали Марія Вітвицька, Клим Гнатюк і Ірина

Николишин, та інструментальне тріо: Ірина Николишин (фортепіано), Роман Рубінгер (скрипка) і Яків Козарук (віолончель). Доповідь про Е.Гріга, його творчість проголосив Яків Козарук. Новиною для подібних концертів було те, що перед кожним номером музиколог-доповідач давав коротку інформацію про зміст і форму твору [16].

Такі заходи сприяли популяризації творчості визначних композиторів та розширенню музичного світогляду громадськості міста.

Діяльність філії ВМІ у Коломиї була припинена у зв'язку з Постановою за №1545 Ради Народних Комісарів УРСР від 19 грудня 1939 р. про реорганізацію закладів культури й мистецтв Галичини. Згідно з нею у Львові було проведено реорганізацію мережі музичної освіти, за якою на базі трьох навчальних закладів, а саме: ВМІ ім. М.Лисенка, консерваторії Польського Музичного Товариства та імені К.Шимановського, а також Інституту музикології Львівського університету утворено Державну українську консерваторію [17, с.25].

У післявоєнні роки на базі філії ВМІ в Коломиї у грудні 1939 р. була сформована музична школа, яка продовжує свою роботу по сьогоднішній день.

Діяльність Вищого музичного інституту високо підняла українське музичне мистецтво в Коломиї. Вихованці та педагоги цього закладу брали активну участь у концертному житті міста. Регулярно проводилися ювілейні імпрези, концерти творчих організацій (Музичного товариства ім. М.Лисенка, “Коломийського Бояна” та інших), лекції-концерти, вечори класичної музики, сольні виступи виконавців. Це сприяло ознайомленню широкої публіки з музичними творами талановитих зарубіжних і вітчизняних митців та розбудженню музичного життя міста і краю.

Серед учнів – випускників Коломийської філії багато талановитих і відомих музикантів. Це: Володимир Цісик – скрипаль і професор Українського Музичного інституту в Нью-Йорку, Люба Коссак (Баб'юк) – професор Львівської консерваторії ім. М.Лисенка, Богдан Запатович (США), Вільгельм Баран – артист оперного оркестру у Відні, Богдан Фіглос (США), Дарія Кассіан (США), Люба Сатурська, Марія Витвицька-Сливинська (США), Надія Недільська – викладач Українського музичного Інституту у Філадельфії, Леся Шипайло (США), Юрій Новодворський – викладач Івано-Франківського музичного училища ім. Д.Січинського, Любомир Ковалів (загинув у роки війни), Марта Коссак (тепер Волошинська) – у Коломиї, Оксана Яремич (США), Нуся Кібюк (закінчила Львівську консерваторію, Київ) та інші [6; 15].

Отже, діяльність філії Вищого музичного інституту ім. М.Лисенка в Коломиї була різноплановою і неоціненно важливою, що в першу чергу сприяло становленню та розвитку музичної освіти в місті та регіоні в перші десятиліття XX століття.

1. Людкевич С. Кілька слів про потребу заснування українсько-руських музичних консерваторій у Львові // Діло. – 1902. – Ч. 239.
2. Людкевич С. Музичний інститут ім. М. Лисенка // Станіслав Людкевич. Дослідження, статті, рецензії, виступи. – Т. II. – Львів, 2000. – С. 299-301.
3. Діло. – Львів, 1926. – Ч. 151.
4. Дирекція В. Музичного Інституту. Звіт із діяльності Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка і його філій (за 1929-1930 рр.) // Музичний Вісник. Видає тов-во ім. М. Лисенка. І піврік. – 1930. – Львів. – Квітень. – С. 5-6.
5. Шкільний Устав Вищого Музичного інституту під управою "Союза співацьких і музичних товариств" у Львові. – Львів, 1903. – 66 с.
6. Галия Лагодінська-Залеська. З музичного життя в Коломиї // Над Прутом у лузі. Коломия у спогадах. – Торонто, 1961. – С. 371-382.
7. Діло. – 1931. – 10 березня. – Ч. 53. – С. 6.
8. Діло. – 1930. – 11 червня. – Ч. 126.
9. Діло. – 1931. – 14 березня. – Ч. 57.
10. Діло. – 1932. – 5 лютого. – Ч. 26.
11. Діло. – 1933. – 20 травня. – Ч. 127.
12. Діло. – 1934. – 26 травня. – Ч. 136.
13. Діло. – 1937. – 26 травня. – Ч. 115.
14. Барвінський Василь. Хроніка й рецензії // Українська музика. – Р. I. – 1937. – Ч. 4. – С. 55-56.
15. Бабюк Люба. З історії музичного життя Коломиї // Музика Галичини. – Т. II. – Львів: Сполом, 1999. – С. 149-163.
16. Діло. – 1935. – 23 грудня. – Ч. 343.
17. Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. – Львів: Сполом, 2003. – 256 с.
18. Мазепа Ісидор, Мазепа Тереса. Шлях до музичної академії у Львові. – Том 1. Від доби міських музикантів до Консерваторії (поч. XV ст. до 1939 р.). – Львів: Сполом, 2003. – 288 с.; Том 2. Від консерваторії до Академії (1939-2003). – Львів: Сполом, 2003. – 200 с.

The article deals with the activities of the branch Lysenko Institute of in Kolomyia. Basic spheres of the educational establishment activities are determined in it.

Key words: music education, education, concert activity

УДК 789.5

ББК 85.313

Богдан Кіндратюк

ДЗВОНАРСЬКЕ МИСТЕЦТВО НА ГУЦУЛЬСЬКИХ ГОНЧАРСЬКИХ ВИРОБАХ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття аналізує зображення дзвонів і дзвонарів на гуцульських кахлях. Визначено функції і зміст дзвонарського мистецтва на гуцульських гончарних виробах.

Ключові слова: дзвони, дзвонарське мистецтво, гончарство, кахлі.

Серед актуальних проблем української кампанології – науки про церковні дзвони й дзвоніння – є не тільки створення наукової джерельної бази, а й студії над їх функціональним призначенням. Нами вже приверталася